ISSN 2524 – 0684 **e-ISSN 2524 – 0692**

УДК 614.842.47:616.891.6-053.2
ҒТАМР 15.31.31
DOI: 10.53065/kaznmu.2024.69.2.005

Поступил в редакцию: 18.01.2024
Принято к публикации: 02.06.2024

АТА-АНАЛАРДЫҢ ӨМІРІНДЕГІ СТРЕСС ФАКТОРЛАРЫ МЕН ОСЫ ОТБАСЫЛАРДА ТӘРБИЕЛЕНЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ МАЗАСЫЗДАНУ ДЕҢГЕЙІ АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫС

Д.С.ШАЙМЕРДЕНОВА, Л.Е.АЛИПБАЕВА, С.Т.ЖАНБЫРБАЕВА,
Т.А. СТУПИНА, Л.В. КОПЫЛОВА, Ж.Б. БИБЕКОВА

КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті», Қарағанды, Қазақстан

Түйіндеме. Қазіргі өмір жағдайындағы балалардың психикалық денсаулығының жағдайы психиатрларды ғана емес, сонымен қатар басқа профильдегі мамандарды да алаңдататын маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Баланың дамуы мен психикалық жағдайына көптеген факторлар әсер етеді, олардың бірі-ата-анасының және ол үшін басқа да маңызды адамдардың психикалық жағдайы, сондай-ақ отбасындағы қарым-қатынас және олардың өмір салты мен отбасындағы жұмысының әсері.

Отбасылық қатынастар мен ата-аналардың жұмысы мен балалардың психикалық денсаулығы арасындағы байланысты анықтауға арналған зерттеулерге жүйелі шолу осы факторлар арасындағы тікелей байланыстардың болуын көрсетті.

Нәтижеге қол жеткізу үшін баланың сыртқы және ішкі мінез-құлқы бағаланды.

Алынған деректерді талдау ата-аналардың еңбек қызметі, отбасындағы атмосфера және балалардың психикалық денсаулығы арасындағы тікелей байланыс туралы айтуға мүмкіндік береді, бірақ нақты тұжырымдарды қалыптастыру үшін фактілердің статикалық маңыздылығы жеткіліксіз. Алайда, ата-аналардың қызметі отбасындағы балалардың жағдайына тікелей әсер етеді деп айтуға болады.

Мұндай зерттеулер отбасына, атап айтқанда ата-аналардың жұмысына әсер ету арқылы балалардың психикалық денсаулығын жақсартуға бағытталған ықтимал іс-шаралар бойынша ұсыныстар жасауға көмектеседі.

Түйін сөздер: психикалық процестер, бейімделу, стресс, климат әлеуметтік-психологиялық, девиантты (девиантты) мінез-құлық

Кіріспе. Балалардың психикалық денсаулығын сақтау-қазіргі заманның басты мәселелерінің бірі. ДДҰ сарапшылары психикалық денсаулықты балалар мен жасөспірімдердің күштерінің резерві ретінде анықтайды, соның арқасында олар белгілі бір жағдайларда туындайтын стресстер мен қиындықтарды жеңе алады. Сонымен қатар, психикалық денсаулық – бұл балалар мен жасөспірімдердің оңтайлы физикалық, эмоционалдық және психикалық дамуына ықпал ететін жағдай.

Баланың дамуы мен психикалық денсаулығына генетикалық, физикалық жағдай, ата-ананың психикалық жағдайы және бала үшін маңызды басқа адамдар, сондай-ақ отбасылық қатынастар сияқты көптеген факторлар әсер етеді. Сондай-ақ балалардың психикалық денсаулығына әсер ететін маңызды факторлар ата-аналардың психикалық денсаулығы, олардың жұмысы және олардың өмір салты мен жұмысының отбасына әсері болып табылады.

Медициналық статистикаға сәйкес, соңғы онжылдықтарда бүкіл әлемде барлық жас топтары, әсіресе балалар мен жасөспірімдер арасында психикалық бұзылулардың

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

өсу тенденциясы байқалды. ДДҰ мәліметтері бойынша, психикалық денсаулығының әртүрлі бұзылулары бар балалар мен жасөспірімдер балалар мен жасөспірімдердің жалпы санының шамамен 20% құрайды [1], Еуропада психикалық ерекшеліктері бар балалар мен жасөспірімдердің саны әртүрлі жас және гендерлік топтарда 14-32% жетуі мүмкін. [2]. Ұлыбританияда жүргізілген зерттеулер соңғы 25 жылда әлеуметтік тап пен отбасы түріне қарамастан жасөспірімдер арасында гиперактивтіліктің, мінез-құлық пен аффективті бұзылулардың айтарлықтай өскенін көрсетеді [3].

Ата-аналардың психикалық денсаулығының өзара байланысы, олардың жұмысы және отбасындағы қарым-қатынас стилі туралы ақпаратты зерттей отырып, баланың психикалық денсаулығының жоғарыда аталған факторларға тікелей тәуелділігі туралы қорытынды жасауға болады [4,5].

Материалдар мен әдістер. 7 дерек қорға жүйелі шолу (MEDLINE, PubMed, Web of Science, PsycINFO, SocIndex, Embase және Scopus) отбасылық қатынастар мен ата-аналардың жұмысы мен балалардың психикалық денсаулығы арасындағы байланыс туралы 2022 жылдың бірінші жартысына дейін жүргізілген 4146 рецензияланған зерттеулерді анықтады. Баланың дамуы мен тәрбиесіне әсер ететін факторларды ескеру қажет, сондай-ақ жалпы әлемдік жағдайды, менталитеттің ерекшеліктерін және т.б. ескеріңіз. Осылайша, COVID 19 пандемиясы кезінде оқшаулану және қашықтан жұмыс істеуге көшу ата-аналардың психикалық жағдайына және олар арқылы балалардың психикалық денсаулығына әсер ететін жетекші факторлардың біріне айналды.

Зерттелген дерек көздердің 25-і қажетті қосу критерийлеріне сәйкес келді. Сапаны бағалау өзгертілген Ньюкасл–Оттава шкаласы арқылы жүргізілді. Ғалымдар сонымен қатар жоғары (≥5 балл өзгертілген Ньюкасл — Оттава шкаласы (Newcastle — Ottawa Scale) және төмен (≤4 балл) сападағы зерттеулерде нәтижелердің сенімді айырмашылықтарын анықтады. Көптеген зерттеулер тек жұмыс пен отбасы арасындағы қақтығысты қарастырды. Балалардың психикалық денсаулығының бағаланған көрсеткіштеріне ішкі мінез-құлық (N = 11), сыртқы мінез-құлық (N = 10), жалпы психикалық денсаулық (n = 13) және интернетті проблемалық пайдалану (n = 1) кірді.

Суретте көрсетілгендей. 1, біздің алғашқы іздеуіміз 4146 зерттеуді анықтады. Оның ішінде 25 зерттеу қосу және алып тастау критерийлеріне сәйкес келді.

Қосу критерийлері:

1. 18 жасқа дейінгі балалары бар отбасы
2. Кем дегенде бір жұмыс істейтін ата-ана
3. Отбасындағы кем дегенде бір ата-ананың стресс деңгейін (мазасыздық, психикалық әлсіздік және т. б.) өлшеу
4. Балалардағы психикалық жағдайды, әл-ауқатты, стрессті немесе мазасыздықты бағалау.

Алып тастау критерийлері:

1. Кем дегенде бір ата-анасы жұмыс істейтін отбасындағы балаларға әсер етудің өлшенетін нәтижелерінің болмауы
2. Балалардың психикалық жағдайына әсер етуі мүмкін басқа да маңызды факторлардың әсері
3. Ата-аналардың жұмысының әсері мен отбасындағы балалардың психикалық жағдайы арасындағы байланыстың болмауы.

Жүйелі шолуға енгізілген зерттеулер жұмыс пен отбасы арасындағы байланысты, сондай-ақ бұл байланыстың балалардың психикалық денсаулығына әсерін зерттеуге арналған. Бұл негізінен жұмыс істейтін ата-аналары мен 18 жасқа дейінгі балалары бар отбасыларды зерттеу. Зерттеуге енгізудің минималды критерийі дұрыс жастағы балалары бар жұмыс пен отбасы арасындағы өзара әрекеттесу параметрлерін өлшеу

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

болды. Сол сияқты, балалардың психикалық денсаулығын анықтау мен өлшеудегі үлкен айырмашылықтарды ескере отырып, біз психикалық денсаулықтың кең анықтамасын қабылдадық, мысалы, әл-ауқат сияқты оң психикалық денсаулықтан бастап, балалар немесе ата-аналар нәтижелері туралы есеп беретін психикалық бұзылуларға дейін. Осыны ескере отырып, балалардың психикалық денсаулығын емдеу нәтижелеріне ешқандай шектеулер болған жоқ. Біз эксперименттік, квази-эксперименттік немесе бойлық зерттеулер, сондай-ақ көлденең қиманы зерттеу сияқты себеп-салдарлық зерттеулерді енгіздік [6,7.8].

Сапаны бағалау үшін өзгертілген Ньюкасл-Оттава шкаласын қолдана отырып (шкалаға сілтеме) зерттеулердің бір бөлігі сапаға сәйкес келмейтіні анықталды. Көбінесе зерттеулерді алып тастаудың себебі араласудың басында отбасын бағалаудың қажетті критерийлерінің болмауы және бойлық бақылаудың болмауы болды.

Нәтижелер. Жүргізілген зерттеулерге енгізілген зерттеулер әр түрлі елдер мен популяциялардағы ата-аналардың өмір сүру жағдайлары мен жұмысындағы үлкен айырмашылыққа байланысты біркелкі болмады, өйткені толыққанды талдау жүргізу қиынға соқты. Зерттеу жүргізу үшін әртүрлі дереккөздерде құжатталған деректер пайдаланылды. Мұндай зерттеулердің 37 – сі жұмыс пен отбасы арасындағы жанжалдағы қатынастарға және 13-і ата-аналардың жалақысы мен отбасылық қатынастардың әсеріне талдау жасады.

Ең жиі өлшенетін нәтижелер баланың сыртқы мінез-құлқы (n = 14) және баланың ішкі мінез-құлқы (n = 14) болды. Шамамен 29 тармақ бойынша баланың жағдайы бағаланды, өлшенетін шамалар тәрбиенің сипаттамалары мен стилі, ата-аналардың тәрбие процесіне қатысуы, олардың психикалық жағдайы мен өмір сүру жағдайлары болды.

Ең маңызды әсер етушілер мыналар болды:

1. Жұмыстағы жанжал жағдайы (n – 37) - ата-аналардың жұмысындағы жанжалдардың балаларға жағымсыз психологиялық зардаптармен байланысының нақты дәлелі жоқ.

2. Ата – аналар арасындағы отбасылық қақтығыстар-зерттеулердің жартысына жуығы отбасылық қақтығыстардың балаларға кері әсерін тигізетінін дәлелдейді.

3. Жұмыс пен отбасы арасындағы қақтығыс және нақты нәтижелер-бірнеше ірі зерттеулер ата-аналардың жұмысындағы жанжал жағдайының балалардың ішкі мінез-құлқына (n = 10) және сыртқы мінез-құлқына (n = 10) ұзақ уақыт бойы әсерін дәлелдейді. Осы зерттеулерге сәйкес, бұл жағдай сыртқы мінез-құлықпен салыстырғанда ішкі мінез-құлыққа көбірек әсер етеді.

4. Ата - ананың жынысына байланысты жұмыстағы жанжал жағдайының әсері-зерттеулердің көпшілігі ананың жұмысының әсерін бағалады (n = 22, әкелер үшін сегізге және жынысына қарамастан бір ата-ана үшін отбасы). Дегенмен, балалардың психикалық денсаулығына байланысты байланыстар ата-аналардың жынысына байланысты айтарлықтай өзгермейтін сияқты.

Анықталған зерттеулердің сипаттамасын және олардың деректерін 1-кестеден табуға болады. Зерттеулер 11 елде жүргізілді, олардың ең көп саны Америка Құрама Штаттарында (n = 6) және Австралияда (n = 5) болды. Барлық дерлік зерттеулер Қытайдағы екі зерттеуді және Нигериядағы бір зерттеуді қоспағанда, ЭЫДҰ-ның бай елдерінде жүргізілді (қосымша 1).

Нәтижелерді талдай отырып, ата-аналардың еңбек қызметі, отбасындағы атмосфера және балалардың психикалық денсаулығы арасындағы тікелей байланыс туралы айтуға болады, бірақ нақты тұжырымдарды қалыптастыру үшін фактілердің

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

статикалық маңыздылығы жеткіліксіз. Алайда, ата-аналардың қызметі отбасындағы балалардың жағдайына тікелей әсер етеді деп айтуға болады.

Біздің жағдайымызда осындай зерттеу жүргізуге тырысу, қосу және алып тастау критерийлерін пысықтау, сондай-ақ орташа қалалық жағдайда тұратын және дамуынсыз және мүгедектігі бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың еңбек қызметіне әсер ететін психо-әлеуметтік факторларды неғұрлым толық бағалау қажеттілігін көрсетті.

COVID-19 пандемиясы кезінде көптеген ата-аналарды онлайн жұмысқа ауыстыру жүргізілген зерттеулерге сәйкес, жұмыс пен отбасылық қарым-қатынас арасындағы байланыс денсаулықты, соның ішінде психикалық денсаулықты анықтайтын жетекші факторлардың бірі болып табылады [9,10]. Алайда, жұмысшылардың психикалық денсаулығына әсері (және олар ата-ана міндеттерін бөлісе алатындар) жақсы құжатталғанымен, жұмыс істейтін ата-аналардың балаларының психикалық денсаулығымен байланысы әлі анықталған жоқ [10,11,12]

Жүргізілген зерттеулерге сәйкес, ата-аналардың күйзелісі мектептегі мінез-құлық проблемалары немесе тіпті психикалық денсаулығының бұзылуы бар балаларға беріледі [13,14,15,16]. Мысалы, COVID -19 пандемиясы кезінде балалармен өткізілетін уақыттың артуы мұндай әсердің жағымды жақтарын көрсетті [17,18]. Тиісінше, белгілі бір контексттерде пандемия отбасылық қатынастардың нығаюымен және әкелердің бала күтімі мен үй міндеттерін орындауға белсенді қатысуымен байланысты болды [19,20, 21].

Нәтижелерді ескере отырып, біздің елімізде ата-аналардың жұмысы мен балалардың психикалық денсаулығының өзара әрекеттесуін зерттеуді жалғастыру маңызды. Бұл зерттеудің өзектілігі-әсер етуі мүмкін аспектілерді анықтауға, соның арқасында бір реттік қана емес, сонымен қатар кешіктірілген оң нәтиже алуға болады [22,23].

Талқылау және қорытынды. Осы салада жүргізілген зерттеулерді талдау негізінде жасалған негізгі қорытындылар:

1. Ата-аналардың қызмет орнына, жалақысы мен лауазымына және балалардың психикалық жағдайына қанағаттану дәрежесіне тікелей байланыс бар екендігі анықталды;
2. Ата-аналардың біреуі немесе екеуі де отбасында жұмыс істейді, сонымен қатар ата-аналық негізгі тәрбиені бір ғана ата-ананың атқаруы (көп жағдайда тек аналардың);
3. Ата-аналардың табыс деңгейіне және балалардағы мазасыздық деңгейіне байналыс бар екендігі анықталды.
4. Баланың жасына, ата-анасының қанағаттануына және отбасындағы балалардың стресс деңгейіне тікелей байланыс бар екендігі анықталды [24,25].

Алайда, бұл тұжырымдар зерттеу мақсаттарымен салыстыру қиын. Жүргізілген шолу туралы зерттеулердің жеткіліксіздігін, жанжалдардың ата-аналардың жұмысына және баланың психологиялық жағдайына әсерін көрсетеді. (37 зерттеу).

Жұмыс пен отбасы арасындағы қақтығыс пен балалардың психикалық денсаулығы арасындағы байланыс кеңінен зерттелген стресстің таралу тұжырымдамасына сәйкес келуі мүмкін. Осылайша, балалардың психикалық денсаулығына пайдалы әсер ету тұрғысынан жұмыс пен отбасы арасындағы өзара оң байланыс осы уақытқа дейін елеусіз қалған сияқты.

Біздің шолудың тағы бір маңызды қорытындысы нәтижеге байланысты әсерлердің айырмашылығына қатысты. Біз балалар психологиясын зерттеуде кеңінен қолданылатын ішкі және сыртқы мінез-құлықты, жіктеуді бөлетін талдау жүргіздік. Біздің нәтижелер ата-аналардың жұмысындағы жанжалды жағдайдың сыртқы мінез-

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

құлықпен салыстырғанда ішкі мінез-құлыққа зиянды әсер етуі жоғары екенін көрсетеді. Бұл әсер психологиялық нәтижелердің осы санаттарының ішкі сипаттамаларын көрсетуі мүмкін, ішкі мінез-құлық сыртқы мінез-құлыққа қарағанда қоршаған ортаның қолайсыз факторларына, соның ішінде жұмыс пен отбасының өзара әрекеттесуіне сезімтал болуы мүмкін. Бұл тұжырым жалпы ортаның рөлін, сондай-ақ проблемаларды іштей және сыртқа шығарудағы нақты қоршаған орта факторларын бағалаған басқа зерттеулердің нәтижелерімен расталады [26].

Жүйелі шолуларда жұмыс-отбасы өзара әрекеттесуі мен баланың психикалық денсаулығы, атап айтқанда ата-ананың сипаттамалары мен ата-аналардың психикалық денсаулығы арасындағы қарым-қатынастың бірнеше мүмкін делдалдары ерекшеленеді. Ата-аналардың психикалық денсаулығының ықтимал делдалдық рөлін жеткілікті түрде бағалау мүмкін емес, өйткені тым аз зерттеулер бұл байланысты зерттейді, бұл білімдегі олқылықты жою үшін көбірек жұмыс істеу қажеттілігін көрсетеді. Осы факторларды анықтау жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктері баланың психологиялық нәтижелеріне әсер ететін жолдарды нақтырақ түсінуге мүмкіндік береді, сонымен қатар жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынастағы қиындықтарды азайтуға бағытталған араласулар үшін әлеуметті мақсаттар жасайды.

Сондай-ақ, ата-аналардың жынысының жұмыс пен отбасы мен балалардың психикалық денсаулығы арасындағы байланыстағы рөлінің әсерін көруге болады. Қазіргі әдебиеттерде әкелердің өзара әрекеттесуімен салыстырғанда аналардың жұмысы мен отбасының өзара әрекеттесуіне көбірек көңіл бөлінеді, бұл жұмыс пен отбасының өзара әрекеттесуі және оның балалардың психикалық денсаулығына әсері туралы толық түсінік алу үшін ескерілуі керек дәлелдердің жетіспеушілігіне әкеледі. Бұл дәлел одан да маңызды, өйткені біздің деректеріміз аналар мен әкелерге әртүрлі әсерлерді көрсетеді [27, 28].

Өкінішке орай, біздің жұмысымыз жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынас пен балалардың психикалық денсаулығы арасындағы байланысты зерттейтін жоғары сапалы зерттеулердің айтарлықтай жетіспеушілігін анықтады. Біздің қосу критерийлеріміз себеп-салдар тұрғысынан барлық зерттеулерді қамтығанымен, анықталған зерттеулердің ешқайсысы эксперименттік немесе квази-эксперименттік сипатта болған жоқ. Сенімді дизайнмен және әдістемемен зерттеу қажеттілігі отбасының экономикалық әлеуетінің балалардың психикалық жағдайына әсері туралы тұжырымымызды растау үшін өте маңызды.

Біз сондай-ақ жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынас пен балалардың психикалық денсаулығы туралы заманауи әдебиеттер әлеуметтік-географиялық бейімділіктен зардап шегетінін көрсетеміз, өйткені зерттеулердің көпшілігі экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) бай елдерінде жүргізіледі. Зерттеулердің аз бөлігі басқа әлеуметтік-экономикалық жағдайларда жұмыс пен отбасы арасындағы байланысты және балалардың психикалық денсаулығын қарастырады. Біздің шектеулі деректеріміз ЭЫДҰ елдерімен салыстырғанда ЭЫДҰ-ға кірмейтін елдерде жалпы ұқсас нәтижелерді көрсетсе де, әртүрлі елдердегі жұмыс пен отбасының өзара әрекеттесу тәжірибесінің әртүрлілігін ескере отырып, ықтимал юрисдикциялық салдарды зерттеу үшін қосымша зерттеулер қажет [29].

Зерттеулер осы шолудан тыс болғанымен, олар жұмыс істеген сағаттардың санын ескереді, бірақ кесте түрін (толық уақыт, тұрақты емес) немесе жұмыс орнын (мысалы, қашықтан жұмыс) емес.

Біздің шолудың тағы бір маңызды қорытындысы нәтижеге байланысты әсерлердің айырмашылығына қатысты. Біз балалар психологиясын зерттеуде кеңінен қолданылатын ішкі және сыртқы мінез-құлықты, жіктеуді бөлетін талдау жүргіздік [30].

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

Біздің нәтижелеріміз ата-аналардың жұмысындағы жан-жақты жағдайлар сыртқы мінез-құлықпен салыстырғанда ішкі мінез-құлыққа үлкен теріс әсер ететінін көрсетеді.

Бұл әсер балалардың ішкі мінез-құлқына сыртқы мінез-құлыққа қарағанда қолайсыз факторлар, соның ішінде жұмыс пен отбасы арасындағы өзара әрекеттесу көбірек әсер ететінін көрсетуі мүмкін. Бұл тұжырым жалпы ортаның рөлін, сондай-ақ проблемаларды іштей және сыртқа шығарудағы нақты қоршаған орта факторларын бағалаған алдыңғы жұмыстармен расталады [31]. Зерттеулерді бағалау кезінде жұмыс-отбасы өзара әрекеттесуіне және баланың психикалық жағдайына әсер ететін бірнеше негізгі сипаттамаларды ажыратуға болады, мысалы: ата-ананың сипаттамалары, ата-ананың психикалық денсаулығы, материалдық әл-ауқат деңгейі және басқалар.

Сондай-ақ, бұл жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынастағы қиындықтарды азайтуға бағытталған араласулар үшін әлеуетті мүмкіндіктер жасайды[32,33].

Біздің шолуымыз сонымен қатар ата-аналардың жынысының жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынастағы және балалардың психикалық денсаулығындағы рөлі туралы маңызды түсінік береді. Қазіргі әдебиеттерде әкелердің өзара әрекеттесуімен салыстырғанда аналардың жұмысы мен отбасының өзара әрекеттесуіне көбірек көңіл бөлінеді, бұл жұмыс пен отбасының өзара әрекеттесуі және оның балалардың психикалық денсаулығына әсері туралы толық түсінік алу үшін ескерілуі керек дәлелдердің жетіспеушілігіне әкеледі. Мұндай зерттеулер өте өзекті және индикативті болар еді, өйткені біздің деректеріміз аналар мен әкелерге әртүрлі әсер ететінін көрсетеді [34]. Жұмыстағы жанжалды жағдайлар, аналар да, әкелер де балалардың психикалық денсаулығына ұқсас әсер етеді [35,36,37,38].

Өкінішке орай, біздің жұмысымыз жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынас пен балалардың психикалық денсаулығы арасындағы байланысты зерттейтін жоғары сапалы зерттеулердің айтарлықтай жетіспеушілігін анықтады. Анықталған зерттеулердің ешқайсысы эксперименттік немесе квази-эксперименттік сипатта болған жоқ.

Сондай-ақ, зерттеу нәтижелері бойынша жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынасқа арналған шолулар деп айтуға болады балалардың психикалық денсаулығы әлеуметтік-географиялық бейімділіктен зардап шегеді, өйткені зерттеулердің көпшілігі өмір сүру деңгейі жоғары және отбасы табысы жоғары немесе орташа елдерде жүргізіледі [39,40,41,42]

Зерттеулер осы шолудан тыс болғанымен, олар жұмыс істеген сағаттардың санын ескереді, бірақ кесте түрін (толық уақыт, тұрақты емес) немесе жұмыс орнын (мысалы, қашықтан жұмыс) емес.

Бұл жүйелі шолу жұмыс пен отбасы арасындағы өзара әрекеттесу балалардың психикалық денсаулығына пайдалы және зиянды тікелей және жанама әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді.

Мұндай зерттеулер отбасына, атап айтқанда ата-аналардың жұмысына әсер ету арқылы балалардың психикалық денсаулығын жақсартуға бағытталған ықтимал іс-шаралар бойынша ұсыныстар жасауға көмектеседі.

Біздің зерттеуіміз сонымен қатар болашақ зерттеулер үшін перспективалы болып табылатын қазіргі әдебиеттегі бірнеше олқылықтарды, әкелердің жұмыс пен отбасымен өзара әрекеттесуін біріктіретін зерттеулердің жоқтығын, жоғары сапалы зерттеулердің жоқтығын және өмір сүру деңгейі мен табысы төмен дамушы елдерде жүргізілетін зерттеулердің жеткіліксіздігін анықтады [43,44].

Соңында, қорытындылай келе, бұл факторлардың әсері отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайы, әлеуметтік жағдайы(мысалы, қауіпсіздік, жеңілдіктер) немесе

ISSN 2524 – 0684 **e-ISSN 2524 – 0692**

туыстарының қолдауының болуы немесе болмауы сияқты басқа айнымалыларға байланысты болуы мүмкін екенін атап өтуіміз керек.

Мүдделер қақтығысы
Біз мүдделер қақтығысының болмағанын мәлімдейміз.
Авторлардың үлестері
Тұжырымдама әзірлеу – Д.С. Шаймерденова, Л.Е. Алипбаева, С.Т. Жанбырбаева, Т.А. Ступина, Л.В. Копылова, Ж.Б. Бибекова.
Орындау – Д.С. Шаймерденова, Л.Е. Алипбаева, С.Т. Жанбырбаева, Т.А. Ступина, Л.В. Копылова, Ж.Б. Бибекова.
Нәтижелерді өңдеу – Д.С. Шаймерденова, Л.Е. Алипбаева, С.Т. Жанбырбаева, Т.А. Ступина, Л.В. Копылова, Ж.Б. Бибекова.
Нәтижелерді ғылыми түсіндіру – Д.С. Шаймерденова, Л.Е. Алипбаева, С.Т. Жанбырбаева, Т.А. Ступина, Л.В. Копылова, Ж.Б. Бибекова.
Мақала жазу – Д.С. Шаймерденова, Л.Е. Алипбаева, С.Т. Жанбырбаева, Т.А. Ступина, Л.В. Копылова, Ж.Б. Бибекова.
Біз бұл материалдың бұрын жарияланбағанын және басқа баспагерлер тарапынан қарастырылмағанын мәлімдейміз.
Қаржыландыру: Жоқ.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Gariepy G, Honkaniemi H, Quesnel-Vallee A. Social support and protection from depression: systematic review of current findings in Western countries. Br J Psychiatry. 2016;209(4):284–93.
2. Dinh H, Cooklin AR, Leach LS, Westrupp EM, Nicholson JM, Strazdins L. Parents' transitions into and out of work-family conflict and children's mental health: longitudinal influence via family functioning. Soc Sci Med. 2017;1(194):42–50.
3. Liu CH, Doan SN. Psychosocial stress contagion in children and families during the COVID-19 pandemic. Clin Pediatr. 2020;59(9–10):853–5.
4. Almeida DM, Davis KD, Lee S, Lawson KM, Walter KN, Moen P. Supervisor support buffers daily psychological and physiological reactivity to work-to-family conflict. J Marriage Fam. 2016;78(1):165–79.
5. Chee KH, Conger RD, Elder GH Jr. Mother's employment demands, work-family conflict, and adolescent development. Int J Sociol Fam. 2019;35(2):189.
6. Buckley CK. Negative maternal work-family spillover and adolescent outcomes: The moderating role of paternal involvement (Doctoral dissertation, Purdue University). 2014.
7. Cicchetti D, Natsuaki MN. Multilevel developmental perspectives toward understanding internalizing psychopathology: current research and future directions. Develop Psychopathol. 2014;26(4):1189–90.
8. Hess S, Pollmann-Schult M. Associations between mothers' work-family conflict and children's psychological well-being: the mediating role of mothers' parenting behavior. J Child Fam Stud. 2020;29(6):1561–71.
9. Calvano C, Engelke L, Di Bella J, Kindermann J, Renneberg B, Winter SM. Families in the COVID-19 pandemic: parental stress, parent mental health and the occurrence of adverse childhood experiences—results of a representative survey in Germany. Eur Child Adolesc Psychiatry. 2022;31(7):1–3.
10. Nearchou F, Flinn C, Niland R, Subramaniam SS, Hennessy E. Exploring the impact of COVID-19 on mental health outcomes in children and adolescents: a systematic review. Int J Environ Res Public Health. 2020;17(22):8479.

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

11. Cooklin AR, Dinh H, Strazdins L, Westrupp E, Leach LS, Nicholson JM. Change and stability in work–family conflict and mothers' and fathers' mental health: longitudinal evidence from an Australian cohort. Soc Sci Med. 2016;1(155):24–34.
12. Grzywacz JG, Marks NF. Reconceptualizing the work–family interface: an ecological perspective on the correlates of positive and negative spillover between work and family. J Occup Health Psychol. 2020;5(1):111.
13. Amstad FT, Meier LL, Fasel U, Elfering A, Semmer NK. A meta-analysis of work–family conflict and various outcomes with a special emphasis on cross-domain versus matching-domain relations. J Occup Health Psychol. 2015;16(2):151.
14. Madigan S, Brumariu LE, Villani V, Atkinson L, Lyons-Ruth K. Representational and questionnaire measures of attachment: a meta-analysis of relations to child internalizing and externalizing problems. Psychol Bull. 2016;142(4):367.
15. Quesnel-Vallée A, Bilodeau J, Conway K. Social policies and health inequalities. In: Cockerham W, editor. Blackwell Companion to Medical Sociology. John Wiley & Sons; 2021. p. 322–46.
16. Dinh H, Cooklin AR, Leach LS, Westrupp EM, Nicholson JM, Strazdins L. Parents' transitions into and out of work-family conflict and children's mental health: longitudinal influence via family functioning. Soc Sci Med. 2017;1(194):42–50.
17. Bruining H, Bartels M, Polderman TJ, Popma A. COVID-19 and child and adolescent psychiatry: an unexpected blessing for part of our population? Eur Child Adolesc Psychiatry. 2021;30(7):1139–40.
18. Matias M, Recharte J. Links between work–family conflict, enrichment, and adolescent well-being: parents' and children's perspectives. Fam Relat. 2021;70(3):840–58.
19. Courtney D, Watson P, Battaglia M, Mulsant BH, Szatmari P. COVID-19 impacts on child and youth anxiety and depression: challenges and opportunities. Canadian J Psychiatry. 2020;65(10):688–91.
20. Heshmati A, Honkaniemi H, Juárez SP. The effect of parental leave on parents' mental health: a systematic review. Lancet Public Health. 2023;8(1):e57–75.
21. Gariepy G, Honkaniemi H, Quesnel-Vallee A. Social support and protection from depression: systematic review of current findings in Western countries. Br J Psychiatry. 2016;209(4):284–93.
22. Jones EA, Mitra AK, Bhuiyan AR. Impact of COVID-19 on mental health in adolescents: a systematic review. Int J Environ Res Public Health. 2021;18(5):2470.
23. Higgins JP, Thompson SG, Deeks JJ, Altman DG. Measuring inconsistency in meta-analyses. BMJ. 2016;327(7414):557–60.
24. Hosokawa R, Katsura T. Maternal work-life balance and children's social adjustment: the mediating role of perceived stress and parenting practices. Int J Environ Res Public Health. 2021;18(13):6924.
25. Vahedi A, Krug I, Fuller-Tyszkiewicz M, Westrupp EM. Longitudinal associations between work-family conflict and enrichment, inter-parental conflict, and child internalizing and externalizing problems. Soc Sci Med. 2018;1(211):251–60.
26. Courtney D, Watson P, Battaglia M, Mulsant BH, Szatmari P. COVID-19 impacts on child and youth anxiety and depression: challenges and opportunities. Canadian J Psychiatry. 2020;65(10):688–91.
27. Heshmati A, Honkaniemi H, Juárez SP. The effect of parental leave on parents' mental health: a systematic review. Lancet Public Health. 2023;8(1):e57–75.
28. Greenhaus JH, Beutell NJ. Sources of conflict between work and family roles. Acad Manag Rev. 1985;10(1):76–88.

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

29. Smith KP. Exploring the Influence of Work-Family Stress, Father Involvement, and Family Dynamics on Child Wellbeing (Doctoral dissertation, Harvard University). 2019.
30. Michel JS, Kotrba LM, Mitchelson JK, Clark MA, Baltes BB. Antecedents of work–family conflict: a meta-analytic review. J Organ Behav. 2015;32(5):689–725.
31. Van Niel MS, Bhatia R, Riano NS, de Faria L, Catapano-Friedman L, Ravven S, et al. The impact of paid maternity leave on the mental and physical health of mothers and children: a review of the literature and policy implications. Harv Rev Psychiatry. 2020;28(2):113–26.
32. Schnettler B, Miranda-Zapata E, Lobos G, Saracostti M, Denegri M, Lapo M, Hueche C. The mediating role of family and food-related life satisfaction in the relationships between family support, parent work-life balance and adolescent life satisfaction in dual-earner families. Int J Environ Res Public Health. 2018;15(11):2549.
33. Greenhaus JH, Powell GN. When work and family are allies: a theory of work-family enrichment. Acad Manag Rev. 2016;31(1):72–92.
34. Wang C, Cheong Y, Zhu Q, Havewala M, Ye Y. Parent work–life conflict and adolescent adjustment during COVID-19: Mental health and parenting as mediators. J Fam Psychol. 2022.
35. Yang HM, Kim HR. Work-family conflict on children’s internet addiction: role of parenting styles in korean working mother. Int J Environ Res Public Health. 2021;18(11):5774.
36. Yucel D, Latshaw BA. How do mothers’ and fathers’ work–family conflict impact children’s problem behaviors? J Fam Issues. 2021;42(3):571–98.
37. Acar I. H., Ucus S., Yildiz S. (2017). Parenting and Turkish children's behaviour problems: the moderating role of qualities of parent–child relationship. Early Child Dev. Care 14, 1–14. 10.1080/03004430.2017.13653 .
38. Bouma H., Grietens H., López López M., Knorth E. J. (2019). Learning from parents: a qualitative interview study on how parents experience their journey through the Dutch child protection system. Child Fam. Soc. Work 25, 116–125.
39. Cano T. (2019). Changes in fathers' and mothers' time with children: Spain, 2002–2010. Eur. Sociol. Rev. 35, 616–636.
40. Carvalho J. M. S., Delgado P., Montserrat C., Llosada-Gistau J., Casas F. (2021). Subjective wellbeing of children in care: comparison between Portugal and Catalonia. Child Adolesc. Soc. Work J. 38, 81–90.
41. Cha S.-E., Song Y.-J. (2016). Time or money: the relationship between educational attainment, income contribution, and time with children among Korean fathers. Soc. Indicat. Res. 134, 195–218.
42. Chi P., Du H., King R. B., Zhou N., Cao H., Lin X. (2019). Wellbeing contagion in the family: transmission of happiness and distress between parents and children. Child Indicat. Res. 12.
43. Climent-Galarza S., Alcaide M., Garcia O. F., Chen F., Garcia F. (2022). Parental socialization, delinquency during adolescence and adjustment in adolescents and adult children. Behav. Sci. 12, 448.
44. Beckel JL, Fisher GG. Telework and worker health and well-being: a review and recommendations for research and practice. Int J Environ Res Public Health. 2022;19(7):3879.
45. Haar JM. Testing a new measure of work–life balance: a study of parent and non-parent employees from New Zealand. Int J Human Res Manage. 2015;24(17):3305–24.

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

46. Leach LS, Dinh H, Cooklin A, Nicholson JM, Strazdins L. Australian parents' work–family conflict: accumulated effects on children's family environment and mental health. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol. 2021;56(4):571–81.
47. Mathieu S, Tremblay DG. L'effet paradoxal de la pandémie sur l'articulation emploi-famille: le cas du Québec Revue Interventions économiques. Papers in Political Economy. 2021. https://doi.org/10.4000/interventionseconomiques.14234.
48. Mustillo S, Li M, Wang W. Parent work-to-family conflict and child psychological well-being: Moderating role of grandparent coresidence. J Marriage Fam. 2021;83(1):27–39.
49. Thomas CL, Ingels DJ, Kazmi MA, Ohu EA, Belle C, Spitzmueller C. Adolescents' problematic internet use in secondary school students in Lagos, Nigeria: a preliminary examination of individual and family-based predictors and consequences. Comput Hum Behav. 2022;1(132): 107247.
50. Van den Eynde A, Claessens E, Mortelmans D. The consequences of work-family conflict in families on the behavior of the child. J Fam Res. 2020;32(1):123–44.
51. Van den Eynde A, Mortelmans D. The consequences of work-family enrichment in families on the behaviour of children. Soc Sci. 2020;9(10):180.
52. Vieira JM, Matias M, Ferreira T, Lopez FG, Matos PM. Parents' work-family experiences and children's problem behaviors: the mediating role of the parent–child relationship. J Fam Psychol. 2016;30(4):419.

Автор туралы мәлімет:

@Шаймерденова Д.С., 0000-0002-8907-8546, медицина магистрі, неврология, психиатрия және реабилитология кафедрасының ассистенті, ShaymerdenovaD@kgmu.kz, КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті», Қарағанды, Қазақстан.

Алипбаева Л. Е., 0000-0002-9247-8866, неврология, психиатрия және реабилитология кафедрасының ассистенті, КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті», Қарағанды, Қазақстан.

Жанбырбаева С. Т., 0000-0002-2096-5622, неврология, психиатрия және реабилитология кафедрасының ассистенті, КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті», Қарағанды, Қазақстан.

Копылова Л.В, 0000-0002-9317-7731, неврология, психиатрия және реабилитология кафедрасының ассистенті, КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті» , Қарағанды, Қазақстан.

Ступина Т. А., 0000-0002-8675-5241, неврология, психиатрия және реабилитология кафедрасының ассистенті, КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті», Қарағанды, Қазақстан.

Бибекова Ж.Б., 0000-0002-2743-3223, медицина магистрі, неврология, психиатрия және реабилитология кафедрасының профессордың ассистенті, КЕАҚ «Қарағанды Медицина Университеті», Қарағанды, Қазақстан.

Сведения об авторах:

@Шаймерденова Д.С., 0000-0002-8907-8546 магистр медицины, ассистент кафедры неврологии, психиатрии и реабилитологии, НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан.

Алипбаева Л.Е., 0000-0002-9247-8866, ассистент кафедры неврологии, психиатрии и реабилитологии, НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан.

ISSN 2524 – 0684 **e-ISSN 2524 – 0692**

Жанбырбаева С.Т., 0000-0002-2096-5622, ассистент кафедры неврологии, психиатрии и реабилитологии, НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан.

Копылова Л.В., 0000-0002-9317-7731, ассистент кафедры неврологии, психиатрии и реабилитологии, НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан.

Ступина Т.А., 0000-0002-8675-5241, ассистент кафедры неврологии, психиатрии и реабилитологии, НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан.

Бибекова Ж.Б., 0000-0002-2743-3223, магистр медицина, ассистент профессора кафедры неврологии, психиатрии и реабилитологии, НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан.

Information about authors:

@Shaimerdenova D.S., 0000-0002-8907-8546, master of medicine, assistant of the department of neurology, psychiatry and rehabilitation, ShaymerdenovaD@kgmu.kz, Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan.

Alipbaeva L.E., 0000-0002-9247-8866,assistant of the department of neurology, psychiatry and rehabilitation, Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan.

Zhanbyrbaeva S.T., 0000-0002-2096-5622, assistant of the department of neurology, psychiatry and rehabilitation, Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan.

Kopylova L.V., 0000-0002-9317-7731, assistant of the department of neurology, psychiatry and rehabilitation, Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan.

Stupina T.A., 0000-0002-8675-5241, assistant of the department of neurology, psychiatry and rehabilitation, Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan.

Bibekova Z.B., 0000-0002-2743-3223, master of medicine, assistant professor of the department of neurology, psychiatry and rehabilitation, Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan.

СВЯЗЬ МЕЖДУ ФАКТОРАМИ СТРЕССА В ЖИЗНИ РОДИТЕЛЕЙ И УРОВНЕМ ТРЕВОЖНОСТИ ДЕТЕЙ, ВОСПИТЫВАЮЩИХСЯ В ЭТИХ СЕМЬЯХ

ШАЙМЕРДЕНОВА Д.С., АЛИПБАЕВА Л.Е., ЖАНБЫРБАЕВА С.Т., СТУПИНА Т.А., КОПЫЛОВА Л.В., БИБЕКОВА Ж.Б.

НАО «Карагандинский Медицинский Университет», Караганда, Казахстан

Аннотация

Состояние психического здоровья детей в современных условиях жизни - одна из важнейших проблем, которая беспокоит не только психиатров, но и специалистов других профилей. На развитие и психическое состояние ребенка влияет множество факторов, одним из которых является психическое состояние родителей и других важных для него людей, а также отношения в семье и влияние их образа жизни и работы.

Систематический обзор исследований по выявлению взаимосвязи между семейными отношениями и работой родителей и психическим здоровьем детей показал наличие прямых связей между этими факторами.

Для достижения результата оценивали поведение и внутреннее состояние ребенка.

ISSN 2524 – 0684 **e-ISSN 2524 – 0692**

Анализ полученных данных позволяет говорить о прямой связи между трудовой деятельностью родителей, атмосферой в семье и психическим здоровьем детей, но статической значимости фактов недостаточно для формирования четких выводов. Однако можно сказать, что род деятельности родителей напрямую влияет на положение детей в семье.

Такие исследования помогают давать рекомендации по возможным действиям, направленным на улучшение психического здоровья детей, влияя на семью, в частности на работу родителей.

Ключевые слова: психические процессы, адаптация, стресс, климат социально-психологический, отклоняющееся (девиантное) поведение

THE RELATIONSHIP BETWEEN STRESSORS IN THE LIVES OF PARENTS AND THE LEVEL OF ANXIETY OF CHILDREN RAISED IN THESE FAMILIES

SHAIMERDENOVA D.S., ALIMBAYEVA L.E., ZHANBYRBAEVA S.T., STUPINA T.A., KOPYLOVA L.V., BIBIKOVA Zh.B.

Karaganda Medical University, Karaganda, Kazakhstan

Annotation

The state of children's mental health in modern living conditions is one of the most important problems that worries not only psychiatrists, but also specialists of other profiles. The development and mental state of a child is influenced by many factors, one of which is the mental state of parents and other important people for him, as well as family relationships and the influence of their lifestyle and work in the family.

A systematic review of studies to identify the relationship between family relationships and parental work and children's mental health has shown that there are direct links between these factors.

To achieve the result, the external and internal behavior of the child was evaluated.

The analysis of the data obtained allows us to talk about a direct connection between the work of parents, the atmosphere in the family and the mental health of children, but the static significance of the facts is not enough to form clear conclusions. However, it can be said that the activities of parents directly affect the position of children in the family.

Such studies help to provide recommendations on possible actions aimed at improving the mental health of children, affecting the family, in particular the work of parents.

Keywords: mental processes, adaptation, stress, socio-psychological climate, deviant behavior

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

Қосымша 1

Кесте 1 Анықталған зерттеулердің сипаттамасы

Автор	Мемлекет	Отбасы сипаттамасы	Әйелдер %	«Жұмыс-отбасы» өзара әрекеттестігі	Жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынасты өзгерту Әсер ету көрсеткіші «-жұмыс-отбасы»	Нәтиже	Нәтиже шкаласы	Нәтиже Тікелей әсер (95% сенімділік интервалы-мен)	Әсер ету мен нәтиже арасындағы өзара әрекеттесу әсері (95% сенімділік интервалымен)
Buckley, 2012 [26]	АҚШ	Екі ата-анасы бар отбасылар, гетеросек-суалды жұптар, жұмыс істейтін аналар	233 (100%)	Еңбектің отбасына кері әсері	Work-Family Issues Scale [21] Жұмыс пен отбасы арасындағы проблемалар шкаласы [21]	Экстернализир-ленген мінез-құлық	Балалардың мінез-құлқын бағалау	- 0.02 [− 0.059, 0.019]	Ата-аналардың қатысуы 0.00 [− 0.020, 0.020]
				Еңбектің отбасына кері әсері	Work-Family Issues Scale [21]	Интернализир-ленген мінез-құлық	Баланың мінез-құлқын бақылау тізімі - Балалардың	− 0.05 [− 0.109, 0.009]	Ата-аналардың қатысуы 0.00 [-0.020, 0.020]

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

							өзін-өзіне есеп бере алуы		
				Еңбектің отбасына кері әсері	Жұмыс пен отбасы арасындағы проблемалар шкаласы [26]	Балаларды күту	Scale of Hope and Optimism (Peterson & Seligman, 2004)	− 0.25 [− 0.603, 0.103]	Ата-аналардың қатысуы 0.04 [− 0.078, 0.158]
Chee, 2009 [28, 26]	АҚШ	Айова штатының солтүстігін-дегі шағын ауылдық қауымдас-тықта тұратын отбасылар	340 (100%)	Жұмыс отбасына кедергі жасайды	Single Question [33,]	Жасөспірімнің проблемалық мінез-құлғы	Өлшеу үшін жасалған шкала	− 0.14 [− 0.269, − 0.011]	
				Жұмыс, отбасына кедергі жасайды	Single Question [33]	Балалардың эмоционалдық жағдайының өзгеруі	Симптомдарды бақылау тізімі 90-қайта қаралған	− 0.5 [− 0.631, − 0.369]	
Dinh, 2017 [12]	Австралия	24-65 жас аралығындағы екі жұмыс істейтін	2496 (жұптар)	Отбасы мен жұмыс арасындағы жанжал	Жұмыс пен отбасы арасындағы шиеленістің көрсеткіші	Баланың психикалық денсаулығын бағалау	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы	0.15 [− 0.005, 0.305][a]	Ата-ананың психикалық денсаулығы және некенің қанағаттанбауы

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

		ата-анасы бар ерлі-зайыптылар			[45]				0.07 [0.001, 0.139]
Фельдман, 2007 [27,]	Израиль, Палестина	Екі еселенген табысы бар жұптар және бірінші бала (тек аналар есептеледі)	141 (100%)	Жұмыс пен отбасының өзара әрекеттесуі	Ата-ана демалысының тізімі	Балалардың мінез-құлық проблемалары	Баланың мінез-құлқын бақылау парағы	0.39[b]	
Хесс, 2020	Германия	Балалар және олардың жұмыс істейтін аналары	1781 (100%)	Жұмыс пен отбасы арасындағы қайшылықтар	WFC Measure [46]	Балалардың эмоционалды проблемалары	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	0.054	Verbally harsh parenting 0.009 [0.005, 0.013]
Хосокама, 2021	Япония	Бесінші сынып оқушылары (10-11 жас) және олардың аналары	473 (100%)	Жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынасқа теріс әсер етуі	Жұмыс пен үй арасындағы өзара әрекеттестік	Экстернализациямен байланысты балада болатын проблемалар	Күшті жақтары мен қиындықтары на шолу (Анкета)	0.093 [0.022, 0.164]	

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

					— Неймеген (Swing)				
				Жұмыс пен отбасы арасындағы қарым-қатынасқа теріс әсер ету	Жұмыс пен үй арасындағы өзара әрекеттестік — Неймеген (Swing)	Интернализациямен байланысты балада болатын проблемалар	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	0.109 [0.046, 0.172]	
				Жұмыс пен отбасы арасындағы оң әсерлесу	Жұмыс пен үй арасындағы өзара әрекеттестік — Неймеген (Swing)	Экстернализациямен байланысты балада болатын проблемалар	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	− 0.142 [− 0.224, − 0.060]	
				Жұмыс пен отбасы арасындағы оң әсерлесу	Жұмыс пен үй арасындағы өзара әрекеттестік — Неймеген (Swing)	Интернализациямен байланысты балада болатын проблемалар	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	− 0.11 [− 0.182, - 0.038]	

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

Лич, 2021	Австралия	Жұмыс істейтін аналар мен әкелер	3488 (54.6%)	Жұмыс пен отбасы арасындағы қайшылық-тар	Жұмыс пен отбасы арасындағы шиеленістің көрсеткіші [47]	Баланың психикалық денсаулығы	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	0.5 [0.402, 0.598]	Ата-ананың психикалық денсаулығы және некенің қанағаттанбауы 0.33 [0.271, 0.389]
Матиаз,2021	Португа-лия	Екі жұмыс істейтін ересек және олардың жасөспірім балалары бар отбасылар	209 (жұптар)	Жұмыс пен отбасы арасындағы қайшылықтар	Жұмыс пен отбасы арасындағы қақтығыстар шкаласы [48]	баланың әл-ауқаты	Психикалық денсаулық көрсеткіші – 5	Аналар − 0.009 [− 0.127, 0.109] Әкелер − 0.059 [− 0.031, 0.251]	

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

Мустилло, 2020	Чина	10 мен 17 жас аралығындағы кемінде бір жасөспірім баласы бар екі жұмыс істейтін ересек адамы бар отбасылар	303 (жұптар)	Жұмыс пен жеке өмір арасындағы теңгерім	Жұмыс пен өмір балансының шкаласы [49]	Өмірге қанағаттану	Өмірге қанағаттану	Аналар ns (көрсетілмеген) Әкелер ns (көрсетілмеген)	Тамақпен байланысты өмірге қанағаттану Аналар 0.037 [0.003, 0.071] Әкелер 0.039 [0.009, 0.068] Отбасылық өмірге қанағаттанушылық Аналар 0.082 [0.017, 0.147] Әкелер 0.014 [− 0.048, 0.077]
Томас, 2022	Нигерия	Лагостағы жекеменшік орта мектептерде оқитын жасөспірімдер	741 (68.0%)	Әке мен ана жұмысы мен отбасы арасындағы қайшылық	Шкала Wayne, Musisca, Fleeson [49]	Проблемалық және қауіпті Интернетті пайдалану	Проблемалық және қауіпті Интернетті пайдалану үшін скринингтік шкаласы	Аналар 0.07 [0.011, 0.129] Әкелер 0.06 [0.001, 0.119]	Желідегі әрекеттер саны Аналар 0.02 [− 0.001, 0.039] Әкелер 0.02 [0.004, 0.005]
Ван Ден Эйнде,	Австралия	Ата-аналар мен	4163 (57.8%)	Отбасына кедергі	Ерлі-зайыптылардағы жұмыс	Баланың мінез-құлқы	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы	0.055 [− 0.031, 0.141]	

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

2020 [50,51]		олардың балалары		келтіретін жұмыс	пен отбасы арасындағы қақтығыстар шкаласы [48]		(Анкета)		
Ванг, 2022	Чина	Жоғары сынып оқушылары және олардың ата-аналары	692 (70.4%)	Жұмыс пен жеке өмір арасындағы қайшылық	Жұмыс пен жеке өмір арасындағы қақтығыстар шкаласы [32,52]	Балалардың психикалық денсаулығының мәселелері	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	0.237*[b]	Ата-аналардың психикалық денсаулығының мәселелері [0.161, 0.264] Ата-ана автономиясын беру 0.008 [0.003, 0.016] Ата-аналардың қатысуы 0.004 [0.001, 0.009] Ата-ана бақылауы 0.014 [0.007, 0.026]

ISSN 2524 – 0684 e-ISSN 2524 – 0692

Янг, 2021	Оңтүстік Корея	Аналар мен балалар	707 (100%)	Жұмыс пен отбасы арасындағы қайшылық-тар	Жұмыс пен отбасы арасындағы қақтығыста р шкаласы [45]	Балалардың интернетті пайдаланудағы қиындықтары	Корейлік Интернетке тәуелділік шкаласының өзгертілген нұсқасы (K-Scale)	[0.47 0.137, 0.803]	Ата-аналық стильдер - беделді ата-ана 0.44 [0.103, 0.777] Авторитарлық тәрбие 0.4 [0.055, 0.745] Кешірімді тәрбие 0.37 [0.021, 0.719]
Юсел, 2021	Германия	Ата-ана-бала жұптары	509 (жұптар)	Жұмыс пен отбасы арасындағы қайшылық-тар	Қақтығыста рды зерттеу үшін жасалған шкала	Баланың интернационал изациясына байланысты мәселелер	Күшті және қиын жақтары сауалнамасы (Анкета)	Аналар 0.208 [0.077, 0.339] Әкелер − 0.003 [− 0.156, 0.150]	